

(XI, 215—220). P. Marijetić, Iz revolucionarne prošlosti naroda otoka Korčule (XI, 221—2). S. Petrović, Mornarica NOVJ u oslobođenju Istre (XIII, 133—4). J. Pleha, Iz oslobodilačke borbe naroda Pelješa (XI, 209—214). S. Poluta, Sjećanja na Prvi signalni kurs Mornarice NOVJ (XIII, 138). K. Pribilović, Prvi signalni kurs Mornarice NOVJ (XIII, 137—8); Uništenje torpiljarke T-7 (XIII, 50—1); Ratni brod »Sitnica« (XIII, 87—9); Desant na Mljet (XIII, 244—9); Neslavni završetak jedne flote (XII, 161—2, kraj kraljevske jugosl. mornarice); Propast krstarice »Dalmacije« (XII, 218—9); Jedna uspješna akcija patrolnih čamaca Pč-21 »Miran« i Pč-22 »Streljko« (XV, 50—51). J. Tomšić, Četvrta armija i Jugoslavenska mornarica oslobađaju kvarnerska ostrva i Istru 1945 (XII, 59—61).

Posebnu skupinu tvore članci iz crnogorske prošlosti: D. Franetović, Borba kneževine Crne Gore za Skadarsko jezero (III, 356—9); Uspostava Uprave pomorstva u Crnoj Gori (IV, 107—111). Lj. Klančić, Njegoševe nevolje bez mora (VIII, 83—6). M. Petričević, Borbe na Skadarskom jezeru krajem XVIII vijeka (VII, 30—1); Stari grad Žabljak — Crnojevića (VII, 234—6); Izlazak Crne Gore na more i njene borbe za Skadarsko jezero (IX, 135—6). U članku »Lik Smail-age Čengića« (XI, 277—9) isti pisac je pogrešno naveo mjesto konačišta i naziv samog mjesta. Smail-aga je zanoćio na visoravni Mljetičku (a ne Mletičku, kako bilježi pisac) i to mjesto nije kod Durmitorskih jezera, ni pod Durmitorom, već pod planinom Ivicom. M. Vukelić, Povodom 80-godišnjice demonstracije međunarodne flote na Jadranu (VII, 142—3), piše kako su velesile primorale Tursku da preda Ulcinj Crnoj Gori. O crnogorskom zauzeću Ulcinja i Bara 1878. piše J. Lopičić, Oslobođenje Bara i Ulcinja (VIII, 187); isti pisac opisuje akcije na području Rijeke Crnojevića 1941. pod naslovom: »Trinaestojulski ustanak pod Obodom« (VIII, 234—6).

H. Hajdarhodžić, Trebinje i ostala Hercegovina za vrijeme tzv. drugog morejskog rata (XII, 154—7 i 214—7), piše o prilikama u hercegovačkom i dubrovačkom kraju za rata 1714—18. Pisac dokazuje da u tom ratu Turci nisu izgubili Trebinje. Pogrešno je u dokumentima pročitao ime neretvanskih serdara Nonkovića kao Novkovića.

Zasebna skupina su prinosi arheologa A. Stipčevića: Prahistorijski ribolov u našoj zemlji (III, 337—9); Trgovina u prahistorijskoj Dalmaciji (V, 176—8); O minijaturnoj bronzanodobnoj šipki iz Makarske (VI, 234—5).

Trpimir Macan

MOLNÁR MIKLOS, DIE LONDONER KONFERENZ DER INTERNATIONALE 1871, Archiv für Sozialgeschichte IV, Hannover 1964, 283—445.

Među brojnim radovima koji su obogatili historiografiju I Internationale u povodu njezine stogodišnjice posebnu pažnju zaslužuje disertacija M. Molnára o Londonskoj konferenciji. Zbog toga se svega godinu dana poslije francuskog originala, izdanog 1963 u Génèvi, pojavio njemački prijevod, i to u ediciji međunarodnog glasa.

Naročit interes budi Molnárova monografija time što Londonsku konferenciju ispituje kao presudni moment u životu I Internationale, kao prekretnicu od koje je, po autorovu sudu, vodio najkraći put do rasula i sloma. Drugim riječima, M. je pred sebe postavio težak zadatak da — kako sam kaže — otkrije bitne razloge nestanka prvog međunarodnog radničkog udruženja. Dakako, ova tema nije u historiografiji nova, njome se neizbježno bavi svaki rad o cjelokupnom razvoju Internationale, ali zbog svoje kompleksnosti i još uvijek nedovoljne dokumentacije nije i neće biti skorc iscrpljena. Tražeći odgovor na veliko pitanje zašto se prvi organizacioni oblik proleterske solidarnosti raspao još prije svoje desetgodišnjice, M. nas uvodi u evropsku situaciju obilježenu zanosnom pojavom i krvavim slomom Komune. Iako je na nju

Internacionala utjecala gotovo isključivo aktivnošću svojih pariških pripadnika, bijes evropske reakcije se usmjerio protiv ove organizacije kao, tobože, glavnog krivca za Komunu. U međunarodnu hajku protiv Internacionale uključile su se vlade niza država koje su pri tom surađivale. Autor čak pokazuje da su članice budućega Trocarskog saveza započele svoje povezivanje kroz tu suradnju. Ipak, u više država (Engleska, Švicarska, Belgija, USA) vodeći politički faktori su zaključili da im Internacionala nije opasna, pa se njezina djelatnost mogla ondje bez većih zapreka nastaviti. M. ističe da ni poraz Komune, s kojom se ona poznatom adresom solidarizirala, ni spomenuta hajka nisu rastrojili ovu organizaciju; štaviše, mreža joj se dalje širi i postaje gušća u mnogim sredinama, pa čak i u Francuskoj gdje su progoni njezinih pristalica bili osobito žestoki. Vlade sa svojim policijama, sudovima i cenzurama nisu je mogle uništiti; Internacionala je sama pošla prema ponoru.

Od njezina postanka mučili su je unutrašnji sukobi različitih struja i grupa, ali opasna razdora u njoj nije bilo sve do 1868, kada je započela višegodišnja borba između Bakunjinca i Marxa. M. konstatira da su nova međunarodna konstelacija, stvorena njemačko-pruskim ratom, i potres Komune privremeno razvodnili njihov antagonizam, skrenuvši im pažnju prema velikim događajima usred Evrope, ali da su ti isti momenti svojim dugotrajnim, vrlo značajnim idejnim i političkim posljedicama uvjetovali skorbu obnovu borbe i, na kraju, za Internacionalu sudbonosni rasplet ovog teškog sukoba. Njegove glavne elemente autor daje kroz detaljnu analizu Londonske konferencije, koja je u jesen 1871. nadomjestila redovni kongres Internacionalne.

Razmatrajući okolnosti saziva i sastav skupa, M. dokazuje da je do njega došlo voljom Marxove grupe u Generalnom savjetu i da je on po sudionicima bio samo nešto prošireno zasjedanje tog savjeta. Bez obzira na to, većina konferencije se opredijelila za stanovište da je ona organ koji se po kompetencijama nalazi između generalnog savjeta i kongresa. Izvan kruga autorovih istraživanja ostalo je važno pitanje o učešću federacije i sekcija u organizacionom pripremanju konferencije, pa se ne vidi da li je, kako i u kojoj mjeri generalni savjet konzultirao ogranke Internacionale, odnosno koliko se pri tom obazirao na njihova gledišta i sugestije. M. je dokazao relativnu odgovornost Generalnog savjeta za brojnu prevagu članova toga tijela na konferenciji, ali nije utvrdio konkretne razloge za slabu reprezentaciju sekcija i federacija. Tako je pitanje sastava konferencije ostalo bez potpunog objašnjenja, mada bi se njime mogla snažno potkrijepiti M-ova tvrdnja da su Marx i Engels imali pri sazivu konferencije tajne namjere, čija je realizacija bila važan faktor sloma Internacionale. Dakako, takvo objašnjenje bi moglo djelovati i u obratnom pravcu — već prema svom sadržaju.

Pedantno ispitavši koliko je tko i kakvim doprinosom sudjelovao u raspravama konferencije, M. utvrđuje da je Marxovo učešće bilo toliko dominantno da je on zapravo dirigirao skupom. Ističući Marxovu ulogu na konferenciji, autor podupire svoju tezu o tajnim namjerama, o zakulisnoj igri organizatora skupa, iako to sam, explicite, ne kaže.

Ovu tezu M. postavlja već u razmatranju o pripremama konferencije, a razrađuje je u središnjem dijelu monografije posvećenom analizi povjerljivih i javnih odluka skupa. On je ispravno ocijenio kao najvažniju rezoluciju IX, u kojoj se ističe značenje političke borbe za socijalnu emancipaciju proletarijata i u skladu s tim traži da se ta klasa konstituiru u posve nezavisnu partiju. Provođenjem rezolucije svi ogranci Internacionale pretvorili bi se u kristalizaciju jezgre široke političke mreže kao osnivači radničkih stranaka, u koje bi se u cjelini ili važnijim dijelom postepeno pretopili. Internacionala bi prestala biti konglomerat prerasnih, heterogenih organizacija i grupa s vrlo različitim težištima akcije i interesa, a pretvorila bi se u udruženje proleterskih partija — istovrsnih organizacija, povezanih jedinstvom akcije orijentacije, što bi ubrzalo i teoretsku unifikaciju. Prema autoru, Marx je ovu

korjenitu promjenu Internacionale htio popratiti odgovarajućom reorganizacijom: Generalni savjet bi se od izvršnog pretvorio u rukovodeći organ, čvrsta disciplina vezala bi sekcije i federacije uz njihov direktivni centar — Međunarodno radničko udruženje postalo bi svjetska partija, u kojoj bi suvereno odlučivala Marxova grupa. Takva radikalna transformacija Internacionale bila je glavna meta Marxovih tajnih zamisli, tvrdi autor, dok njezin dodatni, komplementarni cilj vidi u blokiranju Bakunjinina posebnim barijerama, koje je konferencija s više svojih zaključaka zaista pokušala podići.

Marxov ideal Internacionale odgovara u osnovi Molnárovu opisu. Autor ima pravo kad napominje da se taj ideal definitivno oblikovao pod utjecajem iskustva Komune. Marx je i prije 1871. upućivao Generalni savjet na liniju samostalne akcije i rukovođenja, ali se pri tom čuvao pretjerivanja.¹ Da je utjecaj svoje grupe smatrao važnim za ispravan razvoj Internacionale i da ga je zato nastojao očuvati, ne podliježe nikakvoj sumnji.² U suzbijanju Bakunjinina nije se uvijek sam eksponirao, već je, ponekad, zadržavši se u pozadini, slao druge u borbu.³ Uzimajući sve to u obzir, nije isključeno da je Marx pri sazivu i u toku londonske konferencije imao tajne namjere, ali za tu tezu autor nije pružio čvršćeg dokaza. Sama rezolucija IX nastala je na osnovi prijedloga Vaillant bliskog Blanquiu. M. je, doduše, napomenuo da Vaillant nije bio nikakav Marxov trabant, ali je, pozivajući se na njihove dobre odnose, ustvrdio da je prvi poslužio kao svojevršno oruđe zakulisnog plana. Marx je, drži M., najvjerojatnije znao da Vaillant namjerava predložiti konferenciji upravo ono što je on sam želio težeći temeljitoj preorijentaciji Internacionale, te mu je jedino iz taktičkih razloga prepustio inicijativu. U stvari, to je vrlo slabo uporište Molnárove teze o Marxovim tajnim namjerama. Takvim se ne može smatrati ni vrlo aktivno Marxovo učešće u radu konferencije, kao ni njegov prijedlog dnevnog reda Generalnog savjeta, u kojem nije bilo direktnog spomena Bakunjinina ili njegove grupe kao ni pitanja o politizaciji Internacionale. Ti bi se momenti tek mogli pretvoriti u stanovite indirektno dokaze, da je autor iznio druge određenije i stvarnije argumente.

Prelazeći na razmatranje odnosa snaga na konferenciji, M. pokazuje slabost opozicije prema Marxovoj vodećoj grupi u Generalnom savjetu. Ne samo da je prva bila malobrojna nego je nastupala mlako ili se čak suzdržavala od aktivne obrane. Autor utvrđuje i »baru« konferencije u koju je uglavnom svrstao predstavnike engleskoga radničkog pokreta. Dato objašnjenje njihova negorljivog pristajanja uz vodeću grupu i sklonosti neutralizmu zanimljivo je i uvjerljivo. Međutim, autorova tvrdnja da su Marx i Engels tek poslije indiferentnog odnosa engleskih sindikata prema Pariškoj komuni napustili svoje nade o velikoj perspektivi socijalne revolucije u najrazvijenijoj zemlji tadašnjeg svijeta, pobuđuje sumnju. Živeći u jednom od najvažnijih radničkih središta Velike Britanije, Engels već potkraj 60-ih godina nije bio sklon nikakvim iluzijama o engleskom proletarijatu, što je Marx dobro

¹ 29. IX 1868. Marx piše Engelsu: »Generalno veće mora prema svome položaju da igra nepristrasnoga... Izgleda mi da moć Generalnog veća jako ovisi od toga da on sebi ne veže ruke u nevreme i nikada, a da nije siguran u uspeh, bolje reći da se u svojim operacijama drži ruske diplomacije.« (K. Marx — F. Engels, Prepiska, Beograd 1960, sv. IV, str. 117.)

² Kad je Marx 4. VIII 1868. javio Engelsu svoju namjeru da sjedište Generalnog savjeta preseli u Gènev, Engels mu je odgovorio: »Što je stvar značajnija to je važnije da je Ti zadržiš u rukama, i kako se ona (Internacionala; R. L.) počinje sada i u Njemačkoj da širi, ne verujem da Becker ima te sposobnosti da je vodi« (str. 94). S tim se sudom Marx odmah složio: »Što Ti kažeš o premeštanju Central Council u Ženevu sasvim je tačno. Ostaje mogućnost da neko u Briselu, malgré nous et contre nous, predloži change...« (str. 95).

³ Ljut na »prokletog Rusa«, Marx piše Engelsu 30. VII 1869. da bi trebalo dati mig Borkheimu za napad na Bakunjinina (str. 243).

znao.⁴ Koliko je to na Marxa djelovalo, trebalo bi tek utvrditi. Zasad ostaje nerazjašnjena kontradikcija između Marxova pozitivnog suda o engleskom proletarijatu oko 1870, koji, M. navodi, i istodobnog Engelsova oštrog kriticisma, koji uopće ne spominje.

Time što je londonska konferencija u osnovi prihvatila Marxovu orijentaciju — ističe opravdano autor — Internacionala se našla pred temeljitim promjenama. Ako bi se one dosljedno ostvarile, Bakunjinu više ne bi bilo mjesto u tom udruženju. Zato je odmah poslije londonske konferencije antagonizam između Marxa i Bakunjinina prerastao u drastično neprijateljstvo, u pravi rat.

Tražeći idejnu suštinu ove žestoke borbe, M. iz općeg kompleksa razlika između teoretskih sistema Marxa i Bakunjinina izdvaja onu koja se odnosila na vlast i državu te je zatim analizira. On pokazuje da je Bakunjinova negacija vlasti nad ljudima bila dosljednija od Marxove, čija vizija izgrađenog socijalizma nije bila posve čista od elemenata državnosti. Međutim, važnijom od te razlike bez naročite ošttrine smatra drugu, vrlo izrazitu i bremenitu konkretnim posljedicama, koja se sastojala u suprotnom pristupu diktaturi proletarijata. Dok je potonja, po Marxovu sudu, jedina vlast koja je zbog svoga revolucionarnog karaktera sposobna za autolikvidaciju u dugom procesu »odumiranja« države, Bakunjin negira mogućnost ijedne vladavine nad ljudima koja bi se htjela i mogla sama dokinuti. Za nj je diktatura proletarijata sistem koji će se neizbježno ubrzo transformirati u diktaturu nad proletarijatom; država ne može odumrijeti, ona mora biti u revoluciji uništena jednim moćnim udarcem jednom za svagda. Radnička država je *contradictio in adjecto* — ona je moguća samo po imenu, kao nova velika, strašna varka, koprena za novo ropstvo. Autor se ne upušta u razmatranje o pravoj vrijednosti bilo Marxova bilo Bakunjinova stanovišta o diktaturi proletarijata, nego tek usput napominje da je historijsko iskustvo više opravdalo sud Bakunjinina, što odaje njegov jednostrani pristup. Razvoj u proteklih pedesetak godina dijalektički pobija i potvrđuje određene elemente u oba pristupa. Ako je postalo očigledno da Marx nije dovoljno uvažio opasnu sklonost toga političkog sistema izrođavanju, nijedna revolucija nije ni pokušala po Bakunjinovu receptu odmah stvoriti društvo bez države. Naprotiv, žestoki otpor bivših vladajućih klasa i vanjske intervencije ili njihove prijetnje tjerali su ih da se brane širokom upotrebom prinude i osiguravaju snažnim državnim aparatom, čiji rast nužno jača diktaturi proletarijata imanentnu sklonost deformacijama.

Autorovo suzdržavanje da nešto više kaže o vrijednosti tih suprotnih stanovišta može se opravdati općenitim smjerom njegova istraživanja. Naime, on fiksira bitnu idejnu razliku između Marxa i Bakunjinina zbog njezinih refleksa u njihovim shvaćanjima i težnjama koje se odnose na Internacionalu. Bakunjin vidi u tom udruženju model budućeg društva oslobođenog svake vlasti ili bilo čijeg direktivnog položaja, tj. njezina organizacija ne bi smjela imati nikakve sličnosti s državom. M. je mogao dodati da je Internacionala trebala biti Bakunjinu uzorak anarhije. Marx pak, prema autoru, teži takvoj njezinoj promjeni, na osnovi koje bi ona postala efikasno sredstvo socijalnog preobražaja, organizacija s jedinstvenim vodstvom i čvrstom disciplinom, udruženje bez mjesta za sekte i fantaste utopijskih ponuda. Uspoređujući Bakunjinovo i Marxovo stanovište o Internacionali autor je stigao do čiste

⁴ Autor posve određeno kaže: »Erst nach der Kommune begegnen wir den oben erwähnten bitteren Bemerkungen Engels' über die Engländer« (362). Međutim, Engels je još 18. IX 1868. saopćio Marxu ovu mračnu konstataciju: »...ostaje da je engleski proletarijat dao time (držanjem na izborima; R. L.) dokaz o svojoj velikoj nesposobnosti« (Prepiska, n. dj., 144). A kad je na početku 1869. umro E. Jones, poznati lijevi chartist, Engels je tužno zaključio: »...ovde u Manchesteru nema čoveka ko bi ga mogao kod radnika zameniti. Ljudi će se opet rasuti i tek se sada povoditi za buržoazijom... on je ipak bio, među političarima, jedini obrazovani Englez koji je au fond sasvim stajao na našoj strani« (str. 174).

kontroverze: model novog društva bez vlasti — sredstvo za ostvarenje socijalnog preobražaja koji će se odvijati kroz proletersku revoluciju i diktaturu. Tu kontroverzu treba dopuniti zbog boljeg shvaćanja suštine sukoba između Bakunjinia i Marxa. Bakunjin želi aktivni model koji će upućivati sve ogranke međunarodnoga radničkog udruženja prema socijalnom preobražaju revolucijom, ali bez diktature. Model je u službi toga velikog cilja, dakle i njegovo sredstvo. Marx se, pak, također bori za jedan model: za Internacionalu kao prototip radničke partije, po osnovnim obilježjima bliske proleterskoj diktaturi (idejna homogenost, čvrsta organizaciona okosnica, visoka disciplina sastavnih elemenata itd.). U potrazi za suštinom spora između Bakunjinia i Marxa, M. je prešao preko onog što ih je u stanovitom smislu spajalo. Obojici je Internacionala i model i sredstvo, mada u nejednakoj mjeri i s oprečnim sadržajem. Uz to, Molnár se mora zamjeriti još jedan propust. Pokazujući da je Marx površno shvaćao Bakunjinovu doktrinu čak i potkraj 1871, on nije ni spomenuo da je Engels istodobno tačno uočio srž te doktrine i njezinu vezu s Bakunjinovim konceptom Internationale,⁵ iako inače na raznim mjestima monografije upozorava na identitet ili veliku sličnost u pogledima Marxa i Engelsa.

Odmah po završetku Londonske konferencije Internacionalu je zahvatila žestoka groznica dvaju suprotnih kampanja. Marxova grupa se energično borila za opće priznanje odluka konferencije. Bakunjin i njegovi pristaše uprli su sve snage da to spriječe. M. potanko crta tu veliku bitku za Internacionalu, i to kao početak njezina sutona, što je ona doista i bila. Generalni savjet pod Marxovim vodstvom nije uspio zaustaviti udaljavanje engleskih trade union-a od Internationale niti steći očekivani oslonac u Njemačkoj, a Bakunjin mu je vrlo oslabio ili gotovo posve izbrisao utjecaj u Švicarskoj, Belgiji i Španjolskoj. Međunarodno radničko udruženje se na taj način brzo primicalo svom nestanku.

U zaključnom odjeljku rada M. sabire i dopunjuje svoje zaključke o razlozima propasti Internationale. On upozorava najprije na važne međunarodne promjene 1870/1 (nova ravnoteža sila sa stabilnom perspektivom kao rezultat dovršetka ujedinjenja Njemačke i Italije) i na nove momente u razvitku nekoliko većih evropskih zemalja (proširenje političkih prava u Engleskoj, Njemačkoj, Italiji, teške rane francuskog radničkog pokreta prouzrokovane slomom Komune). Taj kompleks promjena pojačao je centrifugalne tendencije u međunarodnom radničkom pokretu, navodeći njegove sastavne dijelove da se što više okrenu domaćim problemima nacionalnog terena. U takvim novim okolnostima Marxov pokušaj učvršćenja i transformacije Internationale bio je osuđen na neuspjeh, dok je Bakunjin imao dosta široke mogućnosti za otpor. On je, ističe M., izazvao snažnu opoziciju Marxovoj grupi u Generalnom savjetu, oslanjajući se na privrženost sekcija i federacija idejnoj i organizacionoj samostalnosti, iza koje se u nizu zemalja čuvala utopija i sektaštvo od modernijih tendencija radničkog pokreta. Spomenuti novi momenti i ta privrženost, koju su oni jačali, bili su nepremostiva barijera o koju su se Marxove akcije razbijale. Ako je ovo tumačenje ishoda velike borbe između Marxa i Bakunjinia posve prihvatljivo u izloženim glavnim crtama, neki se njegovi elementi ne mogu ipak usvojiti. Autor predstavlja Bakunjinia kao principijelnog čuvara autonomije sekcija i federacija, pobornikom takve Internationale kakva je bila jedino moguća, a Marxu pripisuje krivicu za njezin raspad, jer joj je pokušao nametnuti idejno i organizaciono jedinstvo. U stvari, ako se može govoriti o krivici, ona je barem podjednaka. Bakunjin se bori za autonomiju koja bi služila njegovoj cjelokupnoj doktrini. Autor zaobilazi činjenicu da nijedna struja i grupacija do Bakunjinove nije pokušala uvesti u Internacionalu vlastitu posebnu međunarodnu organizaciju, koju bi k tome podupiralo tajno, također međunarodno udruženje. Marx je, izazvan Bakunjinovim potezima, morao reagirati odlučno i strastveno, jer su ovi doveli u pitanje snažan utjecaj

⁵ Vidi Engelsovo pismo Cunow-u od 24. I 1872 (Prva, Druga, Treća Internacionala, Beograd 1952, I, 137).

koji je njegov smjer postigao u Internacionali. Pri tom je inicirao daljnji razvoj toga udruženja u pravcu njegove politizacije. Otpor sekcija i federacija, nespremnih da prihvate takvu orijentaciju, bio bi svakako slabiji da ih Bakunjin svojim brojnim vezama, znatnim utjecajem i neumornom energijom nije poticao na otpor. Poslije mnogih trenja i sukoba, u Internacionali su se prvi put sudarile dvije grupacije gotovo podjednake snage i upliva, obje po svom sastavu međunarodne, pod vodstvom dvojice političkih emigranata bez čvršćeg oslona u vlastitoj nacionalnoj sredini, što pogotovu vrijedi za Bakunjina, ali nepokolebljivo uvjerenih u ispravnost svojih pogleda i spremnih da se u njihovoj obrani angažiraju do maksimuma. I Marx i Bakunjin mogli su u temeljima potresti Internacionalu, ali ni jedan ni drugi nije je mogao očuvati.

Među Molnárovim završnim zaključcima najvredniji je onaj o bitnim determinantama opstanka Internacionale, koje su, u stvari, odredile i sukob Marxa s Bakunjinom i ishod njihova obračuna. Autor ističe da su to bile velike ekonomsko-socijalne razlike zemalja čiji su radnički pokreti tvorili Internacionalu. Zbog tih razlika ona nije mogla postići nikakav viši stupanj jedinstva iznad nivoa elementarne povezanosti najopćenitijim, prilično maglovito shvaćenim zajedničkim interesima. Nijedna doktrina i smjer nisu u tom okviru imali izgleda za generalnu afirmaciju, bilo čiji pokušaj da to ipak postigne vodio je rasulu.

Uza sve primjedbe i zamjerke, Molnárov rad je važan prilog istraživanju I Internacionale, koji obiluje zanimljivim zapažanjima i uvjerljivim sudovima. Neki od njih primakli su se jednoj znatno široj i vrlo aktualnoj problematici: onoj o općenitim uvjetima međunarodnoga radničkog pokreta u moderno doba, njegovim mogućnostima i granicama.

R. Lovrenčić

NOVI PRILOZI POVIJESTI MAĐARSKE OD 1919—44.

The Confidential Papers of Admiral Horthy. Prepared for the press and introduced by Miklós Szinai and László Szücs. Budapest 1965, str. 439.

Allianz Hitler — Horthy — Mussolini. Dokumente zur ungarischen Aussenpolitik (1933—1944). Einleitende Studie und Vorbereitung der Akten zum Druck von Magda Ádám, Gyula Juhász, Lajos Kerekes. — Redigiert von Lajos Kerekes. Budapest 1966, str. 409.

Horthyjevi »Tajni dokumenti«, publicirani od Historijskog instituta Mađarske akademije nauka, upoznaju nas s razvojem Mađarske u periodu od 1919—44. Knjiga sadržava dokumente i činjenice, poznavanje kojih je, štaviše, neophodno za svakoga koji želi da dobije pravi uvid u povijest jugoistočne Evrope u to vrijeme. Izuzetno veliku vrijednost tog rada uvećava i činjenica da on razotkriva obilježja značajna za ovo razdoblje nespontanog šovinizma i nacionalizma, suzbijanja demokratskih snaga i mijешanja fašističkih sila u politički, ekonomski i društveni razvoj zemalja u tom dijelu Evrope.

Horthyjevi »Tajni dokumenti« sadrže 65 dokumenata odabranih iz ostavštine tog političara, koji daju dobar pregled vanjske i unutrašnje politike Mađarske u toku kontrarevolucionarne ere od 1919—44. U prvom dijelu tog rada obrađeno je razdoblje do 1932. Njegovih 14 dokumenata iz toga perioda sadržava razne materijale koji osvjetljavaju vrijeme i način kako je Horthy postao regent, problem povratka Habsburgovaca, odbranu od »crvenih« itd. U suštini, dokumenti obrađivanog razdoblja predstavljaju tzv. Bethlenovu eru (1921—31), otkrivajući svu lažnost ustavnosti i sistema izbornosti kao stvarnog i odlučujućeg činioca u javnom životu zemlje. Umjesto da zadovolje njihovu osnovnu funkciju — konzultiranje glasača, izbori su zapravo poslužili obnavljanju i osvježavanju parlamentarnog članstva vladajuće stranke, čime je u stvari bio ustoličen sistem apsolutne autokracije jednog čovjeka (Bethlen je bio i

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

GODINA XXI—XXII

1968—69

Redakcioni odbor

IVAN KAMPUŠ
OLEG MANDIĆ
BERNARD STULLI
JAROSLAV ŠIDAK

Glavni i odgovorni urednik:

JAROSLAV ŠIDAK

IZDAJE
POVIJESNO DRUŠTVO HRVATSKE
ZAGREB